

Vatan Cephesi

'Vatan Cephesi' Türk demokrasi tarihinde meydana gelen siyasi ayrışmaların bir örneği olarak, Demokrat Parti döneminde 1958 yılı Ekim ayında Manisa'da Demokrat Parti Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes'in siyaset dışı kitleleri ve muhalefettekileri partisine çekmek amacıyla siyasi bir slogan olarak bu sözü sarf etmesi ile ortaya çıkmıştır. DP'nin iyi başlayan ancak zamanla ekonomik ve siyasi açıdan bunalım sinyalleri veren uygulamaları muhalefetle arasındaki gerilimi her geçen gün artırmıştır. Sertleşen muhalefet karşısında girdiği siyasi mücadelede DP, kendisinin milli iradenin ürünü olduğu, çoğunluğu temsil ettiği için kimsenin çoğunluğun iradesine aykırı düşüncede olamayacağı, dolayısıyla muhalefetin devlet idaresini engellediği sonucuna varmıştır. Bu anlayışın pratikteki sonuçları Meclis içinde ve dışındaki her türlü muhalefeti yasal ve idari önlemlerle susturmak şeklinde görülmüştür.

1957 seçimlerine yokluklar, pahalılık, kuyruklar, yargı, üniversiteler, basın ve sendikalar üzerindeki baskı tedbirleri, hapisteki gazeteciler ve muhalif milletvekilleri eşliğinde girilmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi Başkanı Osman Bölükbaşı, dokunulmazlığının kaldırılması ve ardından daha önce ilçe düzeyine düşürülen Kırşehir'in il olması görüşmeleri sırasında Meclis'te yaptığı konuşma nedeniyle tutuklanmıştır. Meclis denetiminin zorlaştırılmasını sağlayan iç tüzük değişikliği, yasamayı dışlayarak yürütmeyi esas tutan anlayışın muhalefetin siyasi hareket alanını daraltması şeklinde tezahür etmiştir. Gergin bir siyasi atmosferde girilen 1957 seçimlerinde DP bir seçim beyannamesi yayınlamaya gerek görmezken, CHP yayınladığı beyannamede 1958'de seçimlerin yenileneceği, insan haklarına bağlı hukuk devletinin temini, temel hak ve hürriyetlerin yerleştirileceği, memurlara sendika kurabilme hakkı, radyonun partizanlıktan kurtarılması, anayasa değişikliği ve iktisadi kalkınmanın sağlanması vb. konulara vurgu yapmıştır. Seçimleri oyları azalarak kazanan DP, iktidar olmasına karşın partinin zayıflamasının önüne geçememiştir. Bu süreçte ekonomik sıkıntılarda artış gözlenirken, tarımsal üretimde duraklama, döviz sıkıntısı, kıtlıklar ve enflasyon artışı yaşanmıştır. DP antidemokratik kanunları kaldırma sözü vermesine karşın basın, yargı ve üniversite üzerindeki baskısını artırmış, çok sayıda gazeteci ve politikacı tutuklanmıştır. Bir yandan parti içi görüş ayrılıkları artıp partiden kopmalar yaşanırken, diğer yandan yerel seçimler üst üste ertelenmiş, milletvekili ara seçimleri yapılmamış, muhalefetin işbirliği çabaları engellenmiş, yeni anayasa yapılması ve seçimlerde çoğunluk sisteminden nispi temsil sistemine geçilmesi isteğine kulak tıkanmıştır. 1954'te çıkarılan Seçim Kanunu ile partilerin seçim koalisyonu kurmalarının önüne geçildiği için, 16 Ekim 1958'de Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşmiştir. 24 Kasım 1958'de daha önce DP'den ayrılanların kurduğu Hürriyet Partisi de CHP'ye katılmış ve muhalefetin 'Güç Birliği' olarak adlandırdığı bu durum, iktidarı harekete geçirmiş ve Başbakan Menderes kamuoyunun desteğini almak üzere yurt gezilerine çıkmıştır. Muhalefete eleştirilerini dile getirdiği gezilerin Manisa durağında, 12 Ekim 1958'de il kongresinde yaptığı konuşmasında "...politika ve ihtirastan varestе vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi kurmalarını" istemiştir. Buna karşın Hürriyet Partisi'nin CHP'ye katılımı ile Güç Birliği Ocakları'nın fiilen hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu birleşmeyi engellemek isteyen iktidarın çabası sonuç vermezken, Başbakan Menderes bu oluşumu haçlı ordusuna benzeterek ehlihalip diye isimlendirmiştir.

İktidarın sert tavrına karşı muhalefet, 12-15 Ocak 1959'da gerçekleşen CHP'nin 14. Kurultayında 'İlk Hedefler Beyannamesi' adını verdikleri on maddelik amaçları sıralamıştır. Beyannamede özetle partizanlığın kaldırılması, ikinci bir meclisin kurulması, seçim güvenliğinin sağlanması, anayasa mahkemesi kurulması, memurların mahkemeye başvuru hakkının tanınması, basın özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması, üniversite özerkliğinin sağlanması, yüksek iktisat şurası kurulması ve sosyal adaletin anayasaya girmesi istenmiştir. Başbakan'ın muhalefeti haçlı

ordusuna benzetmesinin ardından Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın "...milletin refah ve emniyetinin önüne çıkacak bir maniyi milletin azim ve iradesinin karınca gibi ezeceğini" söylemesi, muhalefeti karınca gibi ezmek şeklinde yorumlanarak gerilimi daha da artırmıştır. Vatan Cephesi sözünün ilk kez sarf edildiği Manisa konuşmasında Menderes, "...medeniyetin nurlu yollarında mesut ve müreffeh bir Türkiye için" halkın itimat ve muhabbetiyle hareket ettiklerini, milli tesanüte çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda muhalefetin kara propagandası ile karşılaştıklarını ifade ederek, muhalefet için hayli sert ifadeler kullanmıştır. Yassıada yargılamaları sırasında Vatan Cephesi kurarak halkı ikiye bölmek suçlamasıyla karşılaşacak ve bu ithama karşın sözlerinin yalnız siyasi bir slogandan ibaret olduğu cevabını verecek olan Menderes'in, bu konuşma sırasında Vatan Cephesine yüklediği anlam dikkat çekicidir. Ona göre, iktidarın icraatının Vatan Cephesi ile Türk milletince müdafaası lazımdır, bu nedenle muhalefetin olumsuz propagandasına karşı yapılanların 'aslanlar gibi' savunulmasını halka telkin etmektedir. Bu konuşmanın ardından bir buçuk yılı aşkın süre devam edecek olan Vatan Cephesi serüveni başlamıştır.

Siyasetten uzak halk kitlelerini seferber etmek isteyen Vatan Cephesi Ocakları hızla tüm yurda yayılmıştır. DP'ye basının desteğinin azalması, zamanla radyonun bir propaganda aracı olarak kullanılmasının yolunu açmıştır. Öyle ki her saat başı Vatan Cephesi'ne katılanların radyodan anons edilmesi yüzünden 'Partizan Radyo Neşriyatı Dinlemeyenler Cemiyeti' kurulmuştur. Yeni doğmuş bebeklerin veya ölülerin isimlerinin okunduğu iddia edilen bu yayınlar, bazı DP'liler tarafından da ileri gidildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Başından sonuna kadar parti içinde dahi anlaşılamayan DP Ocakları ve Vatan Cephesi Ocakları arasındaki ayrım, parti içinde başka tür rahatsızlıklara da yol açmıştır. Yeni kurulan ocakların imtiyazlı hale geldiği ve parti bünyesine kıskançlık tohumları ektiği eleştirisi dile getirilmiştir. Seçimlerin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen ülke adeta yeni bir seçim atmosferine girmiş gibidir ve normal siyasi faaliyetlerden ziyade iktidarla muhalefet arasında bir propaganda yarışı ortaya konulmuştur. Güç Birliğini destekleyen Ulus gazetesine karşı Vatan Cephesi'ni destekleyen Zafer gazetesinin aynı tarzdaki kıyasıya rekabeti ilginç bir siyasi manzara ortaya koymuştur. Ulus, basına getirilen yasaklamaları, radyonun hükümetin yayın organı gibi kullanılmasını eleştirmiştir. Öte yandan Güç Birliği'ne katılımların arttığına, CHP'den Vatan Cephesi'ne geçişe ilişkin asılsız haberler yapıldığına ilişkin tepkilere yer vermiştir. Vatan Cephesi'ne geçişlerin zorla yaptırıldığına, DP siyasetinin olumsuzluklarına, iktidarın imkanlarının kullanılarak meşru propaganda sınırlarının dışına çıkıldığına ve yurt gezileri sırasında CHP konvoylarına kötü muameleler yapıldığına ve en çok da demokrasinin geriye gidişine vurgu yapılmıştır.

Zafer gazetesi ise Vatan Cephesi'ne iltihaklar şeklinde yüzlerce isimden oluşan katılım listeleri yayınlamıştır. Başbakanı çekilen katılım telgrafları, yurt gezilerinde yapılan konuşmalar ve Güç Birliğini eleştiren pek çok yazıya yer verilmiştir. Vatan Cephesi davası görülürken iddianamede yer alan delillerin önemli bir kısmını bu eleştiri yazıları oluşturmuştur. Vatan Cephesi'ne yaklaşık bir milyon kişinin üyeliğinden söz edilmiş, kayıtlı kişi sayısı 973.455 şeklinde belgelere yansımıştır. DP ileri gelenleri tarafından Vatan Cephesi ile DP Ocakları'nın ayrı yapılar olmadığı mahkeme sırasında ısrarla savunulmuştur. Dolayısıyla anılan sayı aslında 1957 seçimleri sonrasında 1960'a kadar DP'ye katılanların sayısıdır. Daha çok büyük şehirlerde faaliyet gösteren ocakların sayısı konusunda da net bir bilgi bulunmamaktadır. İddianamedeki Ankara'da 22, İstanbul'da 144 Ocak olduğu bilgisi Zafer gazetesine dayandırılmış ve kesin bir sayı verilememiştir. Nitekim yazışmalarda veya Ocak tabelalarında kullanılan farklı isimlerden de bu konuda bir uzlaşma olmadığı görülmektedir. İsimleri farklı olsa da anılan amaçlarla 228 ocağın kurulduğu anlaşılmaktadır. Vatan Cephesi'ne en çok katılım İstanbul'da olmuş, onu Konya, Sivas, İzmir ve Kars illeri takip etmiştir. Katılımın yüksek veya düşük oluşunda, o bölgedeki DP teşkilatının dinamizmi etkili olmuştur. Vatan Cephesi'ne katılımlar

çoğunlukla DP teşkilatları aracılığıyla bazen de kişisel olarak doğrudan Başbakan'a veya parti genel merkezine çekilen telgraflarla gerçekleşmiştir. Binlerce telgrafın söz konusu olduğu katılımlarda iktidara ve daha çok da Başbakan Menderes'e övgüler yağdırılırken, muhalefet de ölçüsüzce eleştirilmiştir. Telgraflarda dile getirilenlerden Vatan Cephesi'ne katılımın, vatandaşlar için çoğunlukla kişisel veya kamusal bir menfaat temini anlamı taşıdığı anlaşılmaktadır. Kimileri istekleri karşılandığı takdirde katılacaklarını belirtirken, kimileri ise katıldıkları için sıraladıkları isteklerinin yerine getirilmesini talep etmiştir. Bu istekler köylerde okul, cami, çeşme ve bazı belediye hizmetleri üzerinde yoğunlaşırken, şehirlerde kişisel ikbal veya maddi beklentiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bazen alınacak kredi işleminin kolaylaştırılması veya geri ödemesinin biraz ötelenmesi olurken, bazen de devlet kadrolarında önemli bir pozisyona atanma isteği şeklinde görülmüştür.

Vatan Cephesi tabiri kullanılmaya başlandıktan sonra parti teşkilatına dokuz kez tamim gönderilmiştir. İlk üç tamimde Vatan Cephesi ifadesi yer almazken, son üç tamimde Vatan Cephesi'nin korunması, kurulması ve iltihaklar konusunda gayret sarf edilmesi vurgusu yapılmıştır. Tamimler başlangıçta gelenlere kucak açma telkini ve verilen destek için teşekkür şeklinde nazik bir üslupla kaleme alınmış, siyasi gerilimin artmasıyla birlikte tamimlerin dili de değişmiş ve sert sözler sarf edilmiştir. Tamimlerle teşkilata, muhalefetin artan baskısı karşısında katılımların takibi hatırlatılırken, esnek tutum sergileyenler ikaz edilmiş ve katılım için çaba sarf edilmesi çağruları yinelenmiştir.

1959 yılında İngiltere'ye giden Başbakan Menderes'in uçak kazasından sağ olarak kurtulması iktidar ve muhalefet arasındaki gerilimin kısa süreli olarak ertelenmesine neden olmuştur. Ardından İsmet İnönü önderliğinde 46 CHP milletvekili ve gazetecilerden oluşan bir grup Uşak'a giderken başlayan ve devam eden olaylarla Meclis'teki gerilim sokaklara da taşınmıştır. Vatan Cephesi'ne karşı Güç Birliği'ni savunan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve bazı milletvekillerinin çıktığı Çanakkale gezisinde bazı tatsız olaylar yaşanmış, iki kutba ayrılmış kamuoyunda her iki cephe de, vatani korumak ve demokrasiyi yaşatmak iddiasıyla hareket ettiğini öne sürmüştür. 1960 yılının ilk aylarında Türkiye'de siyasi gerilim had safhaya ulaşmış, muhalefet lideri İnönü'nün yurt gezilerinin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bahane edilerek engellenmesi, gerilimi daha da artırmıştır. Nisan ayında Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla iktidarla muhalefet arasındaki son bağlar da kopmuştur. Buna göre öğrenciler Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefetten tutuklanmış, yayın yasakları devam etmiştir. Komisyonun gazete kapatma ve toplatma, her türlü evrak ve eşyaya el koymak gibi yetkileri vardır. Kararlara itiraz edilemediği gibi itiraz etmek dahi cezai müeyyideleri gerektirmektedir. Önce İnönü'nün Meclis'ten uzaklaştırılmasıyla, sonra da üniversitelerde yaşanan olaylarla sokağa yansıyan siyasi gerilim, 27 Mayıs'ta yapılan askeri müdahale ile yerini yeni bir sürece terk etmiştir. Vatan Cephesi, DP'nin kapatılmasıyla birlikte bundan sonra adını Yassıada mahkemelerinde görülen davalardan biri olarak tarihe emanet edecektir.

27 Mayıs'ı takip eden günlerde Anayasa Komisyonu'nun hızla yaptığı Geçici Anayasa ile Yüksek Adalet Divanı adı verilen mahkemeler kurularak, görülecek davaların soruşturma süreci başlatılmıştır. Yargılanacak olan DP'liler tutuklanarak Marmara açıklarındaki Yassıada'ya sevk edilmiş ve bu arada Soruşturma Kurulu tarafından 'anayasa hükümlerini ilga ve tağyire teşebbüs etmek' suçunun delilleri toplanmıştır. Öncelikle Vatan Cephesi oluşumunun Cemiyetler Kanununa uygun hükmî şahsiyetinin olup olmadığı tespiti çalışılmış ve İçişleri Bakanlığı Ocakların bulunduğu illerin Valiliklerine yazılar yazarak konuya ilişkin evrakı istemiştir. Soruşturma sırasında Vatan Cephesi'ne ilişkin tek somut yapının DP Eti Ocağı olduğu anlaşılmıştır. Yazılı bir programı olan ve amaçlarının "Yüksek bir ideal ve memleket sevgisi ile 1951 senesinde parti programında belirtilen ulvi gayelere dayanıldığı ve bu gayelerin korunması için ant içildiği" belirtilen Ocak, 6 Şubat 1960'ta kurulmuştur. Kadın, köycülük ve gençlik olmak üzere üç faaliyet alanı

olan Ocak, kendisine konferans, dersler, sosyal yardım, köycülük ve DP eserlerinin tanıtılması gibi hedefler koymuş ancak üç aydan biraz fazla süren faaliyeti üye kabul etmekten öteye geçememiştir. Eti Ocağı'nın programı, siyasi bir partiye yani DP'ye destek olacak nitelikte vurgular içermekle birlikte, sosyal ve kültürel alanda bir eğitim kurumu gibi düzenlenmiş olması ile dikkati çekmektedir. Vatan Cephesi davasının gerek soruşturma sürecinde, gerekse duruşmalar sırasında Eti Ocağı programının detaylarından hiç söz edilmemiştir. Soruşturma kapsamında il ve ilçelerdeki sorgu hakimliklerine katılım telgraflarının doğru olup olmadığı sorulmuştur. Buna göre, en çok eleştirilen konulardan biri olarak katılanların isimlerinin anılan kişilere ait olup olmadığı ile katılım gerekçelerine ilişkin bilgilerin teyit edilmesi istenmiştir. Emniyet Amirliği veya Jandarma Komutanlıkları aracılığıyla bu kişilerin ifadeleri alınmış, muhalefet partilerine ve aralarında Genelkurmay Başkanlığı, Basın Yayın Umum Müdürlüğü, Türkiye İş Bankası, Merkez Bankası, Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin de bulunduğu pek çok resmi kuruma ve bazı özel kuruluşlara da Vatan Cephesi hakkında sorular sorulmuştur. Zafer ve Ulus gazeteleri ile Akis dergisinin 1958-1960 arasında yayınlanan ilgili yazılarının temini sağlanarak Ekim ayında delillerin toplanması tamamlanmıştır. Vatan Cephesi'nin nasıl ve ne amaçla kurulduğu, DP ile olan bağının hukuki boyutu, üye alınmasında DP idarecilerinin tutumu, bu oluşumun mali kaynaklarının nereden sağlandığı üzerinde durulmuştur.

Vatan Cephesi davasında başta DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere, DP Genel İdare Kurulu üyeleri ve ilgisi görülen yöneticilerle toplam 22 kişi yargılanmış, soruşturmada adı geçen on kişinin yargılanmasına gerek görülmemiştir. Yüksek Soruşturma Kurulu'nun 22 Mart 1961'de açıkladığı 6 bölüm ve 56 sayfadan oluşan oldukça ayrıntılı kararında özetle; DP'nin kuruluşundan itibaren demokratik ortamın müsait şartlarından faydalanarak iktidara gelen ve demokratik esasları ve Anayasayı hiçe sayan bir parti olduğu, başta seçim sistemi olmak üzere, seçim yolsuzlukları, muhalefeti yok etmeye ve dikta rejimi kurmaya çalışmak gibi amaçlarının olduğu, Vatan Cephesi ile halkı iki karargaha ayırmak, muhalefete ehlisalıp muamelesi yapmak, hürriyet ve demokrasi idealini göz ardı ederek halkı maddi vasıtalarla avutmak, yerine getiremeyeceği vaatleri kullanmak ve çeşitli menfaatler karşılığında kitleleri yanına çekmenin amaçlandığı vurgulanmıştır. Burada ifade edilen 'DP liderinin ve erkânının kalkınmayı bir afyon olarak kullanıp fikri uyuşturmak, maddeyi lokomotif yaparak fikri onun peşine takmak gibi birtakım ters ve şahsi düşüncelerle devlet idare etmek yolunu tuttukları' iddiası davanın temel tezlerinden birini oluşturmuştur. Mahkemede en çok Başbakan Menderes suçlanmış ve bu konudaki inisiyatifin onda olduğu ısrarla vurgulanmıştır. Her ne kadar iddianamede, Vatan Cephesi konusunun Genel İdare Kurulu'nda görüşülerek kararlaştırıldığı ve dolayısıyla tüm üyelerin bu nedenle yargılandığı vurgulansa da mahkeme sırasında bu konunun konuşulup tartışılan bir karar olmayıp Başbakan'ın bu sözü kullanmasının ardından kendiliğinden Genel İdare Kurulu üyelerince Vatan Cephesi sözüne sahip çıkıldığı sıklıkla ifade edilmiştir. DP'nin Vatan Cephesi'ne katılıma ilişkin olarak yayınladığı tamimlerde kullandığı dile Yüksek Soruşturma Kurulu'nun hazırladığı iddianamede yer verilmiş, özellikle 'vatandaşları nifak cephesinden Vatan Cephesi'ne çağırarak' vurgusuna dikkat çekilmiştir. Kararda bazı şahıs ve zümrelerin Vatan Cephesi'ne iltihakları gruplandırılmış, bunların bazılarının iğfal (kandırma) yoluyla, bir kısmının iyi niyetleri istismar edilerek veya yalan vaatlerle üye yapıldıkları ifade edilmiştir. Bunlardan başka mahalli ihtiyaçların istismarı, tehditle sağlanan katılımlar, şahsi ihtiyaçların istismarı veya menfaat temini yoluyla sağlanan katılımlar, büyük işadamları veya mevki sahibi kişilerin gelir kaynağı ve propaganda aracı olarak katılımlarının sağlanması, mesleki teşekküllerin ihtiyaçlarına cevap verileceği vaadiyle ve iktisadi devlet teşekküllerinde çalışanların baskı yoluyla katılımının sağlanması belirtilenler arasındadır.

27 Nisan 1961'de başlayan Vatan Cephesi davası 21 Haziran 1961'e kadar 14 oturumda görülmüştür. Salim Başol

Başkanlığında sekiz üyesi ile birlikte toplanan Yüksek Adalet Divanı, Başsavcı Altay Ömer Egesel ve on bir Başsavcı Yardımcısının katılımı ile başlamıştır. Mahkeme heyetinin Milli Birlik Komitesi tarafından atanan altı sivil, üç asker üyeden oluşması, 1924 Anayasasınının 83. Maddesindeki “Kanunun sevk ettiği maddeler dışında yargılanmamak” hükmü ile çelişmiş ve 21 üyeden oluşması gereken Yüce Divan’ın Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından gizli oyla seçilmesi gerekirken, tayinle oluşturulması mahkemenin güvenilirliğini zedelemiştir.

Vatan Cephesi’nin kuruluşu ve geçirdiği seyir içinde başta Adnan Menderes olmak üzere partinin etkili isimlerinin çeşitli yerlerde yaptıkları konuşmalar, çoğunlukla gazetelerden temin edilerek kendilerine sorulmuş, alınan cevaplar mahkeme heyeti tarafından pek tatmin edici bulunmamıştır. İddianamede, çeşitli yurt gezilerinde Başbakan veya bazı Bakanların halka hitaben yaptıkları konuşmalardaki bazı sözlerinin kasıtlı ve sistemli bir biçimde söylendiği öne sürülmüştür. Buna karşın yargılananlar çoğunlukla seçim gezileri esnasında söylenen bu sözleri, o günkü siyasal atmosfer içinde ve heyecanla söylediklerini, zaman zaman kastı aşsa da çoğunun muhalefetin siyasi göndermelerine birer cevaptan ibaret olduğunu ifade etmişlerdir. Başbakan Menderes’e üyeliğe karşılık kamu hizmeti götürülmesi, Kırşehir’in ilçe yapılması, aslı olmayan katılım telgraflarının çekilmesi, yanında 60 milyonluk çekle Kırşehir’e gidişi, kazaların vilayet yapılması, bazı şahıslara örtülü ödenekten para verilmesi vb. sorular sorulmuş ve o da bunlara dair suçlamaları reddeden bir savunma yapmıştır. Yassıada’da görülen Vatan Cephesi davasında sırasıyla tüm DP Genel İdare Kurulu üyeleri Vatan Cephesi’ne üyelik konusunda kurumlarda veya çeşitli ortamlarda insanlara baskı yaptıkları suçlamasıyla sorgulanmıştır. Hepsisi de suçlamaları reddederek bunun ayrı bir oluşuma değil partiye üye kaydetmek olduğunu, baskı değil, tavsiye ve davet niteliğinde bir yaklaşımla hareket ettiklerini ısrarla tekrar etmişlerdir. Vatan Cephesi’ne katılımlara ilişkin ifadelerden başta Ankara ve İstanbul DP İl Başkanlıkları olmak üzere bazı kişilerin DP ileri gelenlerinin tesiriyle veya bazı durumlarda onlardan bağımsız, partiye ve Vatan Cephesi Ocakları’na üye temini konusunda baskıya varan bir tutumla hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Çok sayıda şahidin de dinlendiği mahkemede sanıkların ifadesinin aksine Vatan Cephesi’ne üyelik konusunda doğrudan veya dolaylı olarak baskı gördüğünü söyleyen pek çok şahit dinlenmiştir. Şartlar gereği baskı gördüklerini söylemelerine rağmen ifadelerinden bunun kişisel veya kamusal menfaat karşılığı gerçekleştirilmiş bir katılım olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak mahkeme boyunca şahitler kendilerini temize çıkarmak kaygısıyla mahkemenin yönlendirici sorularını arzu edilen şekilde cevaplamışlar ve buna sanık avukatları tarafından sıkça itiraz edildiği halde bir sonuç alınamamıştır. Şahitlerin dinlenmesinden sonra avukatların soruşturmanın genişletilmesi talebi değerlendirilmiş ve mahkemenin verdiği öğle arası sonrası Başsavcı mütalaasını sunmuştur. Bütün taleplerin reddedildiği mütalaada özellikle yargılananlar kendilerine yapılan suçlamaların yazılı olarak ispatını istemişlerdir. Soruşturmanın genişletilmesine dair talepler de toptan reddedilmiş ve bunun hukuki açıklaması yerine Başsavcı lüzum görmediğini söylemekle yetinmiştir.

Gerek mahkeme başkanının gerekse savcının sanıklara karşı pek de nezaket göstermediği gergin bir atmosferde geçen davalar, radyodan da yayınlanarak lehte şahitlik yapılmasının mümkün olmadığı duruşmalarda, kamuoyu eski iktidar sahipleri için olumsuz bir şekilde oluşturulmuştur. Avukatların savunma hakları kısıtlanmış, sanıkların konuşmaları sıkça kesilmiş, sözü uzattığı düşünülenler mahkeme salonundan çıkarılmıştır. Şahitlerin sanıklar hakkında olumlu bir iması dahi ikaza uğramış, sanıklar duruşmalar sırasında mahkeme heyeti veya seyirciler tarafından olumsuz tavırlara maruz kalmıştır. Suçlamaların Vatan Cephesi konusunun dışına çıkılarak bir önceki devrin her türlü olumsuzluğuna vurgu yapılarak dile getirilmesi, davanın seyirindeki başlıca olumsuzluklardandır. En çok da Başbakan Menderes sorumlu görülerek halkı ikiye ayırmak, partizanca diktatörlük kurmaya çalışarak cumhuriyet ve demokrasi ilkelerine aykırı davranmakla suçlanmıştır. Suçlamalar karşısında yapılan savunmalarda özetle Vatan Cephesi’nin bir

siyasi slogan olduğu, DP Ocakları'ndan ayrı bir teşekkül olmadığı, demokrasi vaadiyle iktidara gelen bir partinin diktatörlük kurmasının söz konusu olmayacağı söylenmiştir. Diktatörlük için önce bir doktrin ve buna ilişkin şef, üniforma, amblem vb. pek çok unsurun olması gerektiği oysa bunların hiçbirinin bulunmadığı ifade edilmiştir. DP'lilere göre bu oluşum sadece vatandaşları kendi partisine davet etmek ve bunların çokluğu ile iftihar etmekten ibarettir. Vatan Cephesi'ne ilişkin karar parti Genel İdare Kurulunda alınmamış, vatan kelimesi ise kapsayıcılığı nedeniyle tercih edilmiştir. Radyodan yapılan yayınların hata olduğu kabul edilirken, Anayasayı ihlalle ilişkilendirilen "Devletin tek bir fert veya zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan birleşmeler" bağlamında bir siyasi partinin zümre olarak telakki edilemeyeceğinin altı çizilmiştir.

Vatan Cephesi davasının karar gerekçesinde genel bir değerlendirme yapılarak anılan sebep ve delillere göre sanıkların savunmalarında ileri sürdükleri hususlar geçerli bulunmayarak, hareketleri Anayasayı ihlal suçunun maddi vakasını teşkil etmiş ve bu sebeple müstakil ceza tayinine gerek görülmemiştir. Kararın gerekçesinde daha önce davada geçen konuların kısaca tekrarı dışındaki iki istisna, Vatan Cephesi'ne iltihakların duyurulması ile belediye ve hazinenin 14 milyon liraya yakın zarara uğratılması ve Necip Fazıl Kısakürek'e Vatan Cephesi propagandası yapması için örtülü ödenekten 147 bin lira ödenmesi konularındır. Davanın seyri sırasında bahsi geçmeyen bu rakamlar kararın gerekçesinde yer almıştır.

Mahkemede pek çok sanığın Vatan Cephesi'ne tazyik, tehdit, menfaat vaat ve temini yoluyla iltihaklar temin etmekle, siyasi, tüzel veya gerçek kişilerin kanun nazarında eşit olan Anayasa prensiplerinin ortadan kaldırılmasını doğurduğu gerekçesiyle TCK'nın idamı öngören 146/1. Maddesiyle cezalandırılması istenmiştir. Sonunda dava anayasayı ihlal davası ile birleştirilmiş ve sanıklardan 19'u bu dava sonunda suçlu bulunarak çeşitli hapis ve para cezalarına çarptırılarak bazı illerdeki cezaevlerine gönderilmiştir. Bilinen üç idam cezasının uygulanması sonrası, içinde Vatan Cephesi davası sanıklarının da bulunduğu dört yüzden fazla mahkûm, 12 Ekim 1962 tarihinde Bakanlar Kurulunun hazırladığı af kanununun Cumhuriyet Senatosunca onaylanmasıyla affedilmiştir.

Çok kısa ömürlü olan Vatan Cephesi oluşumunun en önemli sebeplerinden biri DP'ye oy veren geniş halk kitleleri dışında partinin devlet mekanizmasında dayanacağı güçlerden yoksun oluşudur. DP kitlesinin sessiz çoğunluğuna karşın CHP, devleti kuran ve parti-devlet bütünleşmesi sürecini yaşayan bir parti olarak başta basın olmak üzere üniversite, yargı organları, bürokrasi ve entelektüel çevreler üzerinde etkili bir parti olmuştur. İktidarda olmasına karşın tek parti geleneğinin sürdüğü bazı alanlara müdahale edemeyen DP'nin özellikle Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde bürokrasinin çeşitli katlarında görevli devlet memurlarını Vatan Cephesi'ne dahil etmek konusundaki ısrarı, buralara nüfuz ederek bu psikolojik direnci kırmaya yöneliktir. Aynı zamanda daha önce partiden ayrılmış olanları bu yeni söylemle kazanmak istemiş ancak bu sefer de teşkilat içindeki eski-yeni partili ikiliğinin geriliminden kurtulamamıştır. Dava sürecinde DP'ye atfen 'maddeye önem vererek düşüncenin sonsuz kudretini inkâr etmek' şeklinde yorumlanacak olan kalkınma hamlelerine verilen önem, iktidarla vatandaşlar arasında karşılıklı menfaat ilişkisinin pekişmesinde etkili olmuştur. DP'nin oya tahvil etmeye çalıştığı ilgisi, Vatan Cephesi aracılığıyla vatandaşlarca belli başlı menfaatlerini karşılamak için bir araç olarak kullanılmıştır.

Vatan Cephesi davası yargılamaları halkı ikiye bölmek, muhalefeti yok etmeye çalışarak dikta rejimi kurmaya çalışmak ve buna bağlı olarak Anayasayı ihlal etmek iddiası ile ele alınmıştır. Yargılananları da şaşkırtan bu ağır ithamın dayanağı, DP iktidarı boyunca Anayasanın temel ilkelerinden olan Cumhuriyetçilik ve demokrasi değerlerinden uzaklaşılması olarak gösterilmiştir. Bu tür bir suçlama için maddi delillerin yetersiz olduğuna ilişkin savunmalar dikkate

alınmamış, başlangıçta TCK'nın 141. Maddesiyle yargılanması talep edilen sanıkların idam hükmü içeren 146. Madde ile yargılanmalarına karar verilmiştir. Yüce Divan'da yapılması gereken yargılamaların siyasi tercihlerle oluşturulan üyelerden kurulu Yüksek Adalet Divanı'nca yapılması, yargılamaların güvenilirliğine gölge düşürmüştür. Diğer yandan Vatan Cephesi oluşumunda maddi istismara kaynaklık ettiği söylenen örtülü ödenekten yapılan ödemelerin önemli miktarda olmayışı nedeniyle ağırlıklı olarak suçlamalar siyasi gerekçeler üzerinden şekillenmiştir. Mahkeme sırasında sürat prensibini zedelememek gerekçesiyle savunmalar kısa tutulmuş, sadece aleyhte tanıklıkların dinlenmesi sağlanmış, sanıklara cevap hakkı verilmemiştir. Sanıkların rencide edici sözlerle tahkir edilmeleri, iddianamedeki söylemin daha önce CHP'nin iktidara karşı dile getirdiği söylemle örtüşmesi, mahkemede dile getirilen çeşitli taleplerin reddedilmesi, mahkeme heyetinin CHP'ye yakınlığı ile bilinen kişilerden oluşması, mahkemenin güvenilirliğini zedeleyen diğer konulardır.

27 Mayıs müdahalesi ortamına gelinmesinde etkili olduğu düşünülen ve bu nedenle dava konusu olan Vatan Cephesi teşkilatlanması sürecinde DP muhalefet ve kamuoyuna etki eden diğer kurumsal mekanizmalar üzerinde bir baskı yaratmıştır. Menderes muhalefetin kıskırtmalarına çok sert bir dille karşılık vererek, iktidar sorumluluğunun bir gereği olarak siyasi tansiyonu düşürmek yerine muhalefetle bağlarını koparmış, Vatan Cephesi çağrısı yaptığı vatandaşları bağrına basmıştır. Muhalefete çok sert sözlerle yüklenmiş ve bunun da CHP'den karşılık görmesiyle, siyasi yapı kargaşaya sürüklenmiş ve soğukkanlılığını koruyamayan taraflar, demokrasi uğruna demokrasiden vazgeçilmesine katkı yapmışlardır. Türk siyasi hayatında benzerine az rastlanan bir siyasi aksiyon olan Vatan Cephesi oluşumu, aslında on yıl süreyle iktidar olduğu halde tam anlamıyla muktedir olamayan DP'nin bunu sağlamak üzere pek de alışık olunmayan bir yöntemle kendisini ifade etmeye çalışmasıdır. Bir propaganda, bir edebi siyaset olarak başlayan Vatan Cephesi hareketi tahmin edildiğinden daha ağır sonuçlar doğurmuştur. Vatan Cephesi örneği, yalnız siyasilerin taşıdığı zaafın değil aynı zamanda vatandaşların zaaflarının siyaset üzerinden nasıl şekillendiğini göstermesi açısından da manidardır.

Yasemin DOĞANER

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) Yassıada Davası Tutanakları Vatan Cephesi Klasörü

BCA, 010.09.212.656.1.

BCA, 010.09.213.660.1.

BCA, 010.09.214.663.1.

BCA, 010.09.215.666.1.

BCA, 010.09.216.669.1.

BCA, 010.09.217.672.1.

BCA, 010.09.218.675.1.

BCA, 010.09.219.678.1.

BCA, 010.09.222.688.2.

BCA, 010.09.223.693.2.

TBMM Kavanin Mecmuası, C 42, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 13, Ankara 1960.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C 2, Ankara 1961.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 3 Temmuz 1957, 30 Kasım 1958, 15 Ocak 1959, 3 Mayıs 1959, 19 Nisan 1960, 16 Mayıs 1960, 27 Mayıs 1960, 2 Temmuz 1960, 26 Ekim 1960, 14 Kasım 1960, 13 Temmuz 1961.

Ulus, 13 Ekim 1958, 15 Ekim 1958, 14 Şubat 1959, 19 Şubat 1959, 28 Şubat 1959, 23 Şubat 1960, 25 Şubat 1960, 29 Mayıs 1960, 26 Ağustos 1960.

Zafer, 28 Ekim 1957, 30 Ekim 1957, 13 Ekim 1958.

Telif Eserler

AĞAOĞLU, Samet, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, İstanbul 1972.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul 1994.

ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara 2004.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İhtilalin Mantiğı**, İstanbul 1993.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı**, İstanbul 1993.

BAŞGİL, Ali Fuat, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, İstanbul 1966.

BELEN, Fahri, **Ordu ve Politika**, İstanbul 1971.

DEMİREL, Tanel, **Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul, 2011.

DOĞANER, Yasemin, **27 Mayıs İhtilali ve Kurucu Meclis**, H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Ankara 1996.

DOĞANER, Yasemin, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara 1990.

İLERİ, Rasih Nuri, **27 Mayıs Menderes'in Dramı**, İstanbul 1986.

İpekçi, Abdi- Ö. Sami COŞAR, **İhtilalin İçyüzü**, İstanbul 1965.

NASKALİ, Emine Gürsoy, **Vatan Cephesi Davası**, İstanbul, 2011.

ÖZDAĞ, Ümit, **Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul 1997.

ÖZDEMİR, Hikmet, **Rejim ve Asker**, İstanbul, 1998.

SAROL, M¼kerrem, **Bilinmeyen Menderes**, C 1-2, İstanbul, 1983.

TOKER, Metin, **Demokrasiden Darbeye (1957-1960)**, Ankara 1991.

TUNCER, Erol, **1957 Seçimleri**, Ankara, 2012.

UYAR, Hakkı, **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi**, İstanbul, 2001.

WEİKER, Walter, **1960 Türk İhtilali**, Çev. Mete Ergin, İstanbul 1967.

Yüksek Adalet Divanı Kararları, İstanbul-Yassıada, (14 Ekim 1960-15 Eylül 1961), İstanbul, 2006.

02/06/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vatan-cephesi/?pdf=5751> adresinden erişilmiştir